

Rádl o faktech

Rádl hned na prvních stránkách svých Dějin filosofie I (0948, s. 12 n.) rozlišuje fakta přírodovědecká a bilanční, nebo také jinak, fakt „beznadějná a slibná“. Vykládá to tak, že třeba otáčení země kolem Slunce je faktem přírodním, zatímco učení o tomto otáčení je faktem historickým (vázaným na datum). To ukazuje na skutečnost, že pod termínem „faktum“ nebo „fakt“ rozumíme dnes samu skutečnost, která „je, jak je“. Mám za to, že tady Rádl není dost důsledný, neboť to, že země obíhá kolem slunce, není sama skutečnost, nýbrž je to náš výrok o skutečnosti; latinské slovo *factum* je odvozeno od slovesa *facere*, tj. dělati, činiti, utvářeti, takže znamená to, co bylo uděláno, vytvořeno, učiněno – není to nic „přírodního“, nýbrž je to lidský výrok, lidská formulace. To ovšem neplatí jen o tom obíhání, ale také o zeměkouli a o její hvězdě, kolem které obíhá. Jakmile tu planetu pojmenuji jako Zemi, už jsme něco udělal, totiž vynalezl jsem pro ni jméno (nebo jsme použil jména staršího, které ovšem znamenalo něco jiného) a toto jméno jsem vyřkl a doprovodil nějakým dalším výrokem, např. že to je planeta a že obíhá kolem své hvězdy, tj. Slunce. Pochopitelně to vše je zčásti záležitost terminologie; o Zemi (nikoli zeměkouli, ale třeba jako bohyni atd.) se mluvilo (a psalo) už dávno, mnohem dříve, než se některým vědcům začala jevit jako planeta (a než se Slunce přestalo jevit jako něco, co obíhá kolem země, atd.). Význam termínů, slov se měnil, původní významy přestaly platit, slova dostala nový smysl. Ale už samo pojmenování bylo výkonem, činem, něčím lidským, nikoli přírodním, nebyla to žádná „objektivní existence“, jak to formuluje Rádl. Proto také neplatí, že interference světla je „faktem přírodním“, zatímco hieroglyfy „faktem duchovním“ – to jsou velké nepřesnosti. To, co najdeme na starých památkách, jsou opracované kameny, a vidět v tom hieroglyfy (a dokonce začít je dešifrovat) je stejně tak naším výkonem, jako při pozorování, jak se chová světlo při průchodu hranolem apod. Jak nápisy na zdech, tak světlo mají nějakou svou „fakticitu“, nebo lépe svou „předmětnost“, předmětnou stránku, a pak nějakou svou „nepředmětnost“, tedy tu stránku, na kterou nestačí se podívat „jaksi zvenčí“. Nepochybně je rozdíl mezi těmi předmětnými stránkami, které mohou být dešifrovány jako lidský výtvar, a jinými, které nebyly udělány ani utvářeny lidmi; nicméně už ten rozdíl zaznamenat je možno jen jako lidský výkon, výtvar, rozpoznání a formulování.

(Písek, 141031-2.)